

สารบัญ

คำนำผู้แปล	6
1 “ความอยากรู้อยากเห็นเรื่องราวในอดีต”	10
2 พวกลาและฟาโรห์	20
3 อ่านฮีบปโตโบราณ	30
4 ขุดเข้าไปในนินะเวห์	40
5 แผ่นจารึกและการเจาะอุโมงค์	50
6 เผยร่างมามา	60
7 วานกับซั้ว	70
8 ขุดเปลี่ยนสำคัญ	80
9 สามยุค	90
10 นิกล่ำในยุคน้ำแข็ง	100
11 จากยุคสู่ยุค	110
12 ดำเนินแห่งผู้สร้างนินดิน	120
13 “ก้าวสู่ดินแดนที่ไม่มีใครรู้จัก”	132
14 วิว! วิว!	142
15 ตามหาเหล่าวีรบุรุษของโฮเมอร์	152
16 “สามัญสำนึกที่มีระเบียบแบบแผน”	162
17 สิ่งเล็กๆ ที่เหมือนจะไม่สำคัญ	172
18 พระราชวังของมิโนทอร์	182
19 ไม่ใช่แค่ “งานของผู้ชาย”	192
20 ฮิสตอรีกับน้ำท่วม	202
21 “สิ่งมหัศจรรย์”	212

22	ปราสาทอันสมฐานะผู้นำ	224
23	ตะวันออกกับตะวันตก	234
24	เนินเปลือยหอย พิวโบล และวงปีไม้	244
25	ยักษ์พ่นไฟ	254
26	รอบคુંน้ำ	266
27	การกำหนดอายุ	276
28	นิเวศวิทยากับยุคก่อนประวัติศาสตร์โลก	286
29	“น้องรัก!”	298
30	ชาวนากลุ่มแรก	310
31	พิทักษ์องค์จักรพรรดิ	320
32	โบราณคดีใต้น้ำ	330
33	พบกับผู้มาอยู่ใหม่	340
34	มนุษย์น้ำแข็งและคนอื่นๆ	352
35	นักรบ-นักบวชแห่งโมเช	362
36	อุโมงค์ผู้จักรวาล	372
37	ชาทาลเฮอซีค	382
38	อ่านภูมิทัศน์	392
39	สาดแสงส่องสิ่งที่มองไม่เห็น	402
40	วันนี้และพรุ่งนี้ของโบราณคดี	412
	รู้จักผู้เขียน	422
	รู้จักผู้แปล	432

คำนำผู้แปล

หนังสือเล่มนี้บอกเล่าเรื่องราวหนึ่งของชีวิตประวัติ “โบราณคดี” โดยมีตัวละครเข้ามาเกี่ยวข้งมากหน้าหลายตา ก่อนจะกลายเป็นสาขาวิชาที่มีการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษา โบราณคดีเริ่มก่อร่างจากความหลงใหลและความกระหายใคร่รู้เรื่องราวในอดีต กระทั่งมีการค้นพบแหล่งอารยธรรมของโลกที่นำมาซึ่งชื่อเสียงและเงินทองให้กับผู้ที่เกี่ยวข้อง

หนังสือเล่มนี้จะชี้ชวนให้ท่านผู้อ่านได้ใคร่ครวญว่า อะไรกันแน่คือสิ่งดึงดูดใจนักโบราณคดีสมัครเล่นให้ทนตรากตรำทำงานท่ามกลางความสับสนและไม่แน่นอนในโชคชะตา เพื่อค้นหาแหล่งอารยธรรมนิรนาม เรื่องราวของระยะทางอันยาวไกลของพัฒนาการโบราณคดีที่ดำเนินต่อเนื่อง สิ่งที่นักโบราณคดีภาคสนามต้องพบเจอและสูญเสีย รวมถึงวิธีที่พวกเขาจัดการกับความไม่รู้ของตน ในแง่หนึ่งอาจกล่าวได้ว่า งานโบราณคดีคือภาพสะท้อนพัฒนาการของสังคม ที่เชื่อมร้อยอดีตกับปัจจุบัน เข้าไว้ด้วยกันภายใต้เงื่อนไขเศรษฐกิจและวัฒนธรรม การคงอยู่ของสาขาวิชาโบราณคดีที่นับวันจะก้าวหน้าขึ้นไปตามลำดับได้พิสูจน์แล้วว่า บทบาทในสังคมของโบราณคดีมิใช่เพียงขุดค้นเพื่อสร้างแหล่งท่องเที่ยว ทว่ายังมีพันธกิจด้านการศึกษา อีกทั้งการเร่งค้นหาความจริงให้ปรากฏ บทเรียนในอดีตสามารถสร้างการตระหนักรู้ให้แก่สังคม ดังเช่นปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มีมนุษย์เป็นตัวแปรสำคัญ ก่อนที่ทุกอย่างจะสายเกินแก้

ผู้เขียนขอขอบพระคุณสำนักพิมพ์ที่ให้โอกาสแปลหนังสือเล่มนี้ พร้อมทั้งทีมบรรณาธิการที่ช่วยให้หนังสือเล่มนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น หวังว่าท่านผู้อ่านจะได้รับทั้งสาระและอรรถรสบ้างไม่มากก็น้อย และได้รู้จักที่มาของศาสตร์ที่เรียกว่า “โบราณคดี” เพิ่มมากขึ้น

พจนก กาญจนจันทร์

A Little History of Archaeology

by
Brian Fagan

โบราณคดี

ประวัติศาสตร์การขุดค้นอดีตกาลแห่งมวลมนุษย์

แปลโดย
พจนก กาญจนจันทร

บทที่ 1

“ความอยากรู้อยากเห็นเรื่องราวในอดีต”

วันที่ 24 สิงหาคม ค.ศ. 79 ภูเขาไฟเวซุเวียส (Mount Vesuvius) เกิดระเบิดขึ้นอย่างรุนแรงราวเสียงปืนใหญ่ ก้อนหินและขี้เถ้าที่พวยพุ่ง รวมถึงลาวาร้อนระอุสีแดงเพลิงปริมาณมากมายมหาศาลปะทุออกจากปล่องภูเขาไฟพร้อมกลุ่มควันหนาแน่น ท้องฟ้าเวลากลางวันมืดมิดไปถนัดตา เมืองข้างเคียงอย่างเฮอรัควิเลเนียม (Herculaneum) และปอมเปอี (Pompeii) ปกคลุมด้วยละอองเถ้าถ่านจากภูเขาไฟที่ตูวราวกับชั้นหิมะหนา

เที่ยงคืนของวันเดียวกันนั้น นครโรมันทั้งสองก็ถูกซ้ำเติมอีกครั้ง ลมกรรโชกเมื่อกลุ่มแก๊ส ก้อนหิน และดินโคลนที่ยังร้อนระอุไหลลงมาท่วมทับจนเมืองเฮอรัควิเลเนียมจมหายไปทั้งเมือง ส่วนปอมเปอีก็เห็นเพียงหลังคาของตึกสูงใหญ่โผล่พ้นเศษซากและเถ้าภูเขาไฟ มีผู้เคราะห์ร้ายนับร้อยต้องสูญเสียชีวิต พลินีผู้เยาว์ (Pliny the Younger) นักประพันธ์ที่เป็นประจักษ์พยานในเหตุการณ์นี้บันทึกไว้ว่า “ท่านจะได้ยินเสียงผู้หญิงกรี๊ดร้อง เสียงทารกร้องให้จ้า และเสียงผู้ชายตะโกนโหวกเหวก” จากนั้นทุกอย่างก็เงียบสนิท

เพียงไม่นาน เมืองปอมเปอีก็กลายเป็นเนินขนาดใหญ่ที่มีหุบเขาริม
ปกคลุมจนทั่ว นครทั้งสองฝังอยู่ใต้ถ้ำถ่านนานกว่า 1,600 ปี จนกระทั่ง
ปี 1709 ชาวบ้านที่กำลังขุดบ่อน้ำ ณ ตำแหน่งเหนือเมืองเฮร์คิวเลเนียม
ก็บังเอิญขุดพบรูปสลักหินอ่อนเข้า เมื่อเจ้าชายผู้ปกครองดินแดนแถบนั้น
ทราบเรื่องก็ส่งคนไปขุดดูว่ามีอะไรฝังอยู่ใต้ดิน พวกเขาพบประติมากรรม
รูปสตรีที่อยู่ในสภาพสมบูรณ์จำนวนสามชิ้น การค้นพบโดยบังเอิญครั้งนั้น
นำไปสู่การขุดหาสมบัติใจกลางเมืองที่ถูกกลบฝังไว้ และศาสตร์สาขา
โบราณคดีก็ได้ถือกำเนิดขึ้นจากการขุดหาโบราณวัตถุของเมืองสมัยโรมัน
ที่จมอยู่ใต้กองเถ้าภูเขาไฟนี่เอง

หน้ากากทองคำของฟาโรห์ อารยธรรมที่สูญหาย และการ
ผจญภัยเยี่ยงวีรบุรุษในดินแดนอันไกลโพ้น ภาพจำเหล่านี้ทำให้ใคร
หลายคนยังคงเข้าใจว่านักโบราณคดีคือนักผจญภัยที่ผจญเพลิง และอุทก
ชีวิตเพื่อขุดค้นพิระมิดหรือไม่ก็ตามหาเมืองโบราณที่สาบสูญ ทว่างาน
โบราณคดีในยุคปัจจุบันนั้นห่างไกลจากการเดินทางผจญอันตรายหรือ
การค้นพบที่น่าตื่นตะลึง แม้ว่าโบราณคดีอาจมีจุดเริ่มต้นมาจากการขุดหา
ล่าสมบัติ และยังคงมีผู้ลักลอบขุดหาของโบราณอยู่เสมอควบคู่กับงาน
โบราณคดีที่ดำเนินอยู่ในปัจจุบัน กระนั้นกิจกรรมขุดหาสมบัติก็หาใช่งาน
โบราณคดีไม่ มันเป็นการขุดค้นที่ทำอย่างหยาบๆ ลวกๆ เพื่อจุดประสงค์
เพียงข้อเดียว นั่นคือเสาะหาวัตถุล้ำค่าเพื่อนำไปขายให้กับนักสะสมที่ยินดี
จ่ายเงินซื้อในราคาสูงลิ่ว ในขณะที่โบราณคดีคือสาขาวิชาที่อาศัยวิธีทาง
วิทยาศาสตร์มาศึกษาเรื่องราวในอดีต รวมถึงพฤติกรรมของมนุษย์เมื่อ
สมัย 3 ล้านปีก่อน

ถ้าเช่นนั้นโบราณคดีมีพัฒนาการอย่างไร จึงแปรเปลี่ยนจาก
กิจกรรมล่าสมบัติที่ไม่ได้กำหนดแนวทางชัดเจน มุ่งหมายเพียงเสาะหา
ข้าวของน่าตื่นตาและผู้คนที่สาบสูญ จนกลายมาเป็นสาขาวิชาศึกษา
เรื่องราวในอดีตที่มีวิธีวิทยาชัดเจนดังเช่นทุกวันนี้ หนังสือเล่มนี้จะเล่าเรื่อง
โบราณคดีผ่านผลงานของเหล่านักโบราณคดีระดับตำนาน และบันทึกของ

บรรดานักสังเกตราก่อนเมื่อสมัยครเล่นตั้งแต่สมัยสี่ศตวรรษก่อน ไปจนถึง คณะวิจัยในศตวรรษที่ 21 ซึ่งรวมกลุ่มกันเหนียวแน่น นักโบราณคดีรุ่น บุกเบิกหลายคนมีบุคลิกน่าสนใจ พวกเขาต้องทำงานอย่างโดดเดี่ยวใน พื้นที่ห่างไกลเป็นเวลาหลายเดือน และได้พัฒนาความหลงใหลเรื่องราวในอดีตอันห่างไกลขึ้นมา ณ ช่วงใดช่วงหนึ่งของชีวิต ผู้ทรงภูมิในยุครโบราณ คนหนึ่งเรียกงานโบราณคดีว่า “ความอยากจู้จุกเห็นเรื่องราวในอดีต” ซึ่งก็เป็นจริงดังคำกล่าวของเขาไม่ผิดเพี้ยน เพราะงานโบราณคดีคือความ กระหายใคร่รู้ถึงความเป็นมาของเราเอง

ผมได้สัมผัสประสบการณ์เกี่ยวกับโบราณคดีเป็นครั้งแรกเมื่อสมัย วิทยาลัย ย้อนไปในวันฝนพรำ พ่อแม่พาผมไปเที่ยวสโตนเฮนจ์ (ดูบทที่ 38) ซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของอังกฤษ หินขนาดมหึมาตั้งตระหง่านโอบล้อมเราไว้ วันนั้นเป็นวันที่ท้องฟ้าขมุกขมัวทึมเทา เราเดินอยู่กลางหมู่หิน (สมัยนั้น ผู้เข้าชมยังสามารถเดินเข้าไปใกล้ๆ หินได้) และมองเลยไปยังเนินฝังศพที่อยู่ไม่ไกล ตอนนั้นผมรู้สึกเหมือนต้องมนตร์สะกดของสโตนเฮนจ์ จนเกิดความหลงใหลในโบราณคดีนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ผมเริ่มสนใจจอห์น ออบรีย์ (John Aubrey, 1626-1697) ชาว อังกฤษผู้ชอบไปเยือนสโตนเฮนจ์ ในปี 1649 ขณะกำลังขี่ม้าล่าหมาจิ้งจอก เขาก็ได้ค้นพบวงหินตั้งตระหง่านอันน่าตื่นตาอีกแห่งหนึ่ง นั่นคือเอฟเบอร์รี่ (Avebury) ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากสโตนเฮนจ์ ออบรีย์ถนุสนทนากับทั้งเอฟเบอร์รี่ และสโตนเฮนจ์ กล่าวกันว่าวงหินตั้งทั้งสองแห่งนี้สร้างขึ้นด้วยฝีมือของ “ชาวบริตันโบราณ” (Ancient Briton) แล้วคนป่าเถื่อนที่นุ่งห่มหนังสัตว์ พวกนี้คือใครกันแล้ว ออบรีย์สันนิษฐานว่า “คนพวกนี้คงโหดร้ายน้อยกว่า ชาวอเมริกัน (พื้นเมือง) นิดหน่อย”

ออบรีย์และนักโบราณคดีรุ่นหลังมีข้อมูลเรื่องราวในอดีตของ ยุโรปยุคก่อนสมัยโรมันแค่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น แม้ว่าจะมีเนินฝังศพ วงหินตั้ง และสิ่งก่อสร้างต่างๆ ให้สำรวจค้น ทั้งยังพบข้าวของโบราณ หลายอย่าง เช่น เครื่องมือหิน เครื่องปั้นดินเผา และเครื่องโลหะ ซึ่งปรากฏขึ้น

ในพื้นที่ไถพรวนดิน หรือบางครั้งก็บังเอิญค้นพบขณะขุดห้องร่องบริเวณ เนินฝังศพ (ดูบทที่ 9) แต่วัตถุเหล่านี้เป็นของกลุ่มคนที่พวกเขาไม่รู้จักเลย แม้แต่น้อย ซึ่งไม่ใช่ชาวโรมันจากเมืองปอมเปอีที่ถูกภูเขาไฟกลบฝังไว้ ณ วันเวลาที่มีข้อมูลบันทึกไว้ในหน้าประวัติศาสตร์

การขุดค้นอย่างจริงจังเกิดขึ้นที่เฮอรัคิวเลเนียมในปี 1784 พระเจ้าชาร์ลส์ที่ 2 แห่งเนเปิลส์มีรับสั่งให้วิศวกรชาวสเปนนามว่าโรเก โฆอากิน เด อัลกูเบียร์เร (Roque Joaquín de Alcubierre) ลงมือตรวจสอบว่าเมืองนี้อยู่ลึกลงไปเท่าไร อัลกูเบียร์เรให้คนงานเหมืองแร่ผู้เชี่ยวชาญใช้ดินระเบิดเพื่อเปิดทางให้ลงไปสำรวจใต้ถ้ำภูเขาไฟได้ ทำให้ค้นพบสิ่งก่อสร้างที่อยู่ในสภาพสมบูรณ์และประติมากรรมที่วิจิตรงดงาม พระเจ้าชาร์ลส์โปรดให้นำวัตถุที่ค้นพบไปตกแต่งพระราชวังของพระองค์ กระนั้นการขุดสำรวจนี้ก็นับเป็นการกิจลับสุดยอดทีเดียว

นักวิชาการชาวเยอรมันนามโยฮันน์ โยอาคิม ริงเคิลมันน์ (Johann Joachim Winkelmann, 1717-1768) นับเป็นนักวิจัยคนแรก ที่ทำงานอย่างจริงจัง ในปี 1755 เขาได้รับตำแหน่งบรรณารักษ์ใต้อาณัติของพระราชาคณะอัลบานี (Cardinal Albani) ที่กรุงโรม (ซึ่งทำให้เขาต้องเปลี่ยนไปนับถือนิกายคาทอลิก ส่งผลให้เพื่อนชาวโปรเตสแตนต์ของเขาประหวั่นพรั่นพรึงมาก) การเป็นบรรณารักษ์ทำให้เขาเข้าถึงหนังสือและวัตถุที่อัลกูเบียร์เรค้นพบ แต่ก็ใช้เวลาถึงเจ็ดปีกว่าที่ริงเคิลมันน์จะได้เข้าถึงภารกิจขุดค้นที่เป็นความลับสุดยอดนี้ ณ เวลานั้นริงเคิลมันน์ได้กลายเป็นผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับศิลปะโรมันอย่างหาตัวจับยาก ความรู้ของเขาคล้ายคลึงกับการศึกษาโบราณคดีสมัยใหม่ ซึ่งนับได้ว่าก้าวหน้ากว่าใครในยุคนั้น เขาเป็นนักวิชาการคนแรกที่ศึกษาโบราณวัตถุจากแหล่งที่พบในตำแหน่งหรือบริบทดั้งเดิมของมัน

ริงเคิลมันน์คือผู้ที่ชี้ให้เห็นว่า วัตถุสิ่งของเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับเจ้าของและเผยให้เห็นวิถีชีวิตสมัยโรมัน หรือก็คือเรื่องราวของผู้คนในอดีตนั่นเอง ซึ่งนับว่าเป็นแนวคิดที่ปฏิวัติวงการในยุคสมัยที่งาน

โบราณคดียังเป็นเพียงกิจกรรมล่าสมบัติที่ปราศจากระเบียบกฎเกณฑ์ แต่น่าเสียดายที่วังเคลมันน์ไม่มีโอกาสได้ลงมือขุดค้นเพื่อพิสูจน์แนวคิดของตน เพราะชีวิตเขาจบลงจากเหตุฆ่าชิงทรัพย์ขณะกำลังรอเรือที่เมือง تريเยสตา (Trieste) ในปี 1768 วังเคลมันน์คือนักวิชาการคนสำคัญผู้ริเริ่มวางรากฐานอันเป็นหลักการพื้นฐานของโบราณคดีที่ว่า วัตถุทุกชิ้นไม่ว่าจะธรรมดาสามัญเพียงใด ล้วนแล้วแต่บรรจุเรื่องราวไว้ทั้งสิ้น

บางครั้งเรื่องราวเหล่านั้นก็ช่างน่าเหลือเชื่อ ครั้งหนึ่งผมไปเยือนหมู่บ้านที่ถูกทิ้งร้างบริเวณตอนกลางของแอฟริกา ซึ่งดำรงอยู่มาตั้งแต่สมัยทศวรรษ 1850 บริเวณนั้นเต็มไปด้วยคอกวัวผูก หินบด และเศษหม้อดินเผาองระเกะระกะ ดูไม่ค่อยมีอะไรน่าสนใจ แล้วผมก็หยิบขวานหินเล่มหนึ่งขึ้นมา มันคือขวานหินอายุ 500,000 ปีที่ตกอยู่ท่ามกลางเศษหม้อกลาดเกลื่อน ผมรู้ทันทีว่าขวานหินเล่มนี้ถูกนำมาจากที่อื่นแน่ เพราะที่ตรงนั้นไม่มีเครื่องมือหินหรือสัญญาณอื่นใดที่บ่งบอกว่ามีมนุษย์อาศัยอยู่เมื่อครึ่งล้านปีก่อน

นั่นคือครั้งแรกที่ผมตระหนักว่าเครื่องมือจากอดีตสามารถบอกเล่าอะไรบางอย่างได้ ผมลองจินตนาการเรื่องราวเกี่ยวกับเครื่องมือโบราณชิ้นนี้ ชาวบ้านคนหนึ่งซึ่งอาจจะเป็นเด็กน้อยเก็บขวานทำจากหินกรวดแม่น้ำรูปทรงสวยแปลกตา ตรงที่เขาเก็บได้อยู่ห่างจากบ้านไปแปดกิโลเมตร เด็กคนนั้นหยิบขวานติดมือกลับบ้าน คนที่บ้านเข้ามาพินิจพิจารณาดูแล้วโยนทิ้งไปอย่างไม่มีใส่ใจ อาจมีชาวบ้านวัยชราสักคนที่จำได้ว่าสมัยเด็กๆ เคยพบขวานแบบนี้จากที่ไหนสักแห่ง และเก็บมันไว้เนิ่นนานหลายปี คงมีเรื่องราวบางอย่างดำรงอยู่เบื้องหลังเหตุการณ์นี้ ทว่าเรื่องเล่าเหล่านั้นได้อันตรธานไปแล้ว จะเหลือก็แต่เพียงขวานหินเท่านั้น

เรื่องราวของโบราณคดีเริ่มต้นจากความอยากรู้อยากเห็นของเจ้าของที่ดินและเหล่านักเดินทาง บรรดาชาวยุโรปที่มั่งคั่งร่ำรวยผู้นิยมชมชอบงานศิลปะยุคคลาสสิกนิยมเดินทางท่องเที่ยวไปยังดินแดนแถบเมดิเตอร์เรเนียน การเดินทางแบบนี้เรียกกันว่า “แกรนด์ทัวร์” (Grand

Tour) นอกจากได้ท่องเที่ยวแล้ว พวกเขายังได้ของติดมือเป็นชิ้นงาน ศิลปะโรมันหรือบางครั้งก็มาจากยุคกรีก ส่วนคนที่ไม่ได้ไปท่องเที่ยว แต่เป็นเจ้าของที่ดินก็จะเริ่มขุดเนินดิน (เนินฝังศพ) ในที่ดินของตัวเอง และเมื่อจัดงานเลี้ยงสังสรรค์ที่บ้าน พวกเขา ก็จะนำ “ข้าวของเก่าแก่อายุ 2,000 ปี” มาประชันกัน พวกคนที่ขุดหาของเหล่านี้ล้วนเป็นมือสมัครเล่น ซึ่งไม่เคยฝึกฝนรำเรียนทางโบราณคดีมาแต่อย่างใด แม้ว่าปู่ย่าตาทวดของพวกเขาจะเป็นนักสะสมโบราณวัตถุ (ที่สนใจเรื่องราวในอดีตอันไกลโพ้น) อย่างจอห์น ออบรีย์ ผู้เฝ้าครุ่นคิดหาคำตอบเกี่ยวกับสโตนเฮนจ์

โบราณคดีถือกำเนิดขึ้นเมื่อ 250 ปีก่อน ในยุคสมัยที่ผู้คนยังเชื่อว่าพระเจ้าคือผู้สร้างโลก ดังที่กล่าวไว้ในพระคัมภีร์ไบเบิล การขุดค้นทางโบราณคดีขนาดใหญ่เริ่มขึ้นโดยนักการทูตชาวฝรั่งเศสนามปอล-เอมีล บ็อดตา และนักผจญภัยชาวอังกฤษนามว่าออสเตน เฮนรี เลยาร์ด พวกเขาพยายามค้นหาเมืองนินะเวห์ซึ่งกล่าวถึงในพระคัมภีร์ไบเบิล ก่อนจะค้นพบเมืองดังกล่าวทางตอนเหนือของอิรัก เลยาร์ดไม่ใช่คนขุดค้นที่ชำนาญ แต่เขาก็ขุดเจาะเข้าไปในเนินขนาดใหญ่ของเมืองนินะเวห์ แล้วเลาะไปตามแนวกำแพงสลักของพระราชวังแห่งกษัตริย์อัสซีเรียผู้มีพระนามว่า เซนนาเคอริบ เขาขุดลึกลงไปได้ดินเพื่อค้นหาโบราณวัตถุชิ้นงาม ๆ สำหรับบริติชมิวเซียม นอกจากนี้เลยาร์ดยังพบรอยรถเทียมม้าบนแผ่นหินปูนที่หน้าประตูพระราชวังด้วย

นักโบราณคดีสมัครเล่นฝีมือจกาจอย่างเลยาร์ด, จอห์น ลอยด์ สตีเฟนส์, ไฮน์ริช ชลิมันน์ และอีกหลาย ๆ คน คือผู้ค้นพบแหล่งอารยธรรมโบราณแห่งแรก ๆ ของโลก ซึ่งเราจะกล่าวถึงในบทต่อ ๆ ไป นอกจากนี้ยังมีนักโบราณคดีสมัครเล่นอีกจำนวนไม่น้อยที่เฝ้าจบนสนเท่ห์เกี่ยวกับขวานหินและกระดูกสัตว์สูญพันธุ์ หรือกระทั่งกะโหลกมนุษย์นีแอนเดอร์ธัล ที่ดูดีกต่างบรรพ์แตกต่างจากมนุษย์ทั่วไป พวกเขาทำให้เรารู้ว่าอดีตของมนุษย์นั้นย้อนหลังไปได้ไกลกว่า 6,000 ปี (ตัวเลขอายุนี้มาจากการคำนวณในพระคัมภีร์ไบเบิลของคริสตจักร ดุบทท์ 7) วิชาซีพนักโบราณคดีเพิ่งเริ่ม

ปรากฏขึ้นเมื่อปลายศตวรรษที่ 19 นี้เอง และจำนวนนักโบราณคดีอาชีพทั่วโลกในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สองก็มีเพียงหลักร้อยเท่านั้น

โบราณคดีเป็นศาสตร์ที่มุ่งศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ และคงไม่มีการค้นพบครั้งใดที่เปิดเผยความจริงอันน่าตื่นตะลึงได้มากเท่ากับการค้นพบสุสานฟาโรห์ตุตันคาเมนแห่งอียิปต์ โดยลอร์ดคาร์นาร์วอนและเฮาเวิร์ด คาร์เตอร์ เมื่อปี 1922 คาร์เตอร์ทุ่มเทเรี่ยวแรงเพื่อขุดค้นและบันทึกสิ่งต่างๆ ที่พบในสุสาน จนประกอบเป็นข้อมูลที่ทำให้ภาพรายละเอียดอันมีเอกลักษณ์ของฟาโรห์หนุ่มผู้มีชีวิตอยู่เมื่อกว่า 3,000 ปีก่อน เขาใช้เวลาจนถึงแปดปีเพื่อทำงานชิ้นนี้ให้สำเร็จลุล่วง แต่คาร์เตอร์ก็เสียชีวิตลงก่อนที่ผลงานจะได้ตีพิมพ์ อย่างไรก็ตาม ผู้เชี่ยวชาญต่างเดินทางศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับฟาโรห์ซึ่งไม่ค่อยเป็นที่รู้จักองค์นี้เรื่อยมานับตั้งแต่นั้น

การค้นพบทางโบราณคดีอีกครั้งหนึ่งซึ่งออกจะเรียบง่ายและไม่หวือหวานักเกิดขึ้น ณ พงทะเลทรายเว้งว้างใกล้ๆ กับเมียร์ (Meer) ในประเทศเบลเยียม ซึ่งเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยชั่วคราวของนักล่าสัตว์กลุ่มเล็กๆ เมื่อสมัย 7,000 ปีก่อนคริสตกาล ใครสักคนในกลุ่มนี้เดินไปนั่งบนหินก้อนใหญ่ แล้วสร้างเครื่องมือหินด้วยหินฟลินต์ <หินเหล็กไฟ> ก้อนหนึ่งที่เขา (หรือเธอ) ถือมาด้วย สักพักอีกคนหนึ่งก็เดินมาสมทบแล้วทำอย่างเดียวกัน แดเนียล คาเฮน (Daniel Cahen) นักโบราณคดีชาวเบลเยียมบรรจจนำเศษหินและรอยกะเทาะขณะทำเครื่องมือหินเหล่านั้นมาประกอบเข้าด้วยกัน ทิศทางและองศาของการตอกกะเทาะที่ปรากฏแสดงให้เห็นถึงรายละเอียดยิบย่อยอันน่าทึ่ง นั่นคือ ช่างหินคนที่สองนั้นเป็นคนถนัดซ้าย!

โบราณคดีสมัยใหม่ซึ่งอาศัยกระบวนการวิธีในเชิงวิทยาศาสตร์นั้นมิได้มุ่งหมายเพื่อค้นหาแหล่งโบราณคดีแล้วลงมือขุดค้นเพียงอย่างเดียว คำถามที่ได้รับการคลี่คลายจากผลการทดลองในห้องปฏิบัติการนั้นมีไม่น้อยไปกว่าที่เกิดขึ้นในพื้นที่ภาคสนาม เรากลายเป็นนักสืบที่ต้องปะติดปะต่อเงื่อนงำเล็กๆ น้อยๆ ทุกรูปแบบ ซึ่งหลายครั้งก็มาจากแหล่งที่เหลือเชื่อ ทั้งหมดก็เพื่อทำความเข้าใจอดีตของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็

เรื่องราวเกี่ยวกับปัจเจกบุคคลอย่างฟาโรห์แห่งอียิปต์ หรือเป็นเรื่องราวของชาวบ้านทั้งชุมชนก็ตาม

โบราณคดีเป็นศาสตร์ที่เริ่มต้นขึ้นในยุโรปและเมดิเตอร์เรเนียน ดังที่เราจะได้เห็นในไม่ช้า ทว่าปัจจุบันโบราณคดีเป็นศาสตร์ที่ศึกษากันทั่วโลก มีนักโบราณคดีที่ทำงานทั้งในแอฟริกาและมองโกเลีย หรือในปาตาโกเนียและออสเตรเลีย การขุดค้นอย่างหยาบๆ เมื่อสมัยศตวรรษก่อนได้เปลี่ยนมาเป็นการขุดค้นอย่างเป็นระบบและมีการวางแผนอย่างถี่ถ้วน ทุกวันนี้นักโบราณคดีมิได้ศึกษาเฉพาะเจาะจงแหล่งใดแหล่งหนึ่ง แต่มุ่งศึกษาพื้นที่ภูมิทัศน์โบราณโดยรวม เราพึ่งพาเครื่องมือสำรวจระยะไกล ใช้เลเซอร์ ภาพถ่ายดาวเทียม และเรดาร์ทะลุดิน เพื่อค้นหาแหล่งโบราณคดีและวางแผนการขุดค้นเท่าที่จำเป็น ปัจจุบันการขุดค้นลดน้อยลงกว่าแต่ก่อนมาก ปริมาณดินที่เราขุดในหนึ่งเดือนน้อยกว่าที่สมัยก่อนเคยขุดกันในเวลาแค่หนึ่งวันเสียอีก และเมื่อนักโบราณคดีสมัครเล่นที่ใช้เครื่องตรวจจับโลหะทำงานร่วมกับนักวิจัยมืออาชีพ พวกเขา ก็ค้นพบแหล่งโบราณคดีอันน่าทึ่งมากมายในอังกฤษ เช่น การค้นพบกรุเครื่องเงินเครื่องทองสมัยแองโกล-แซกซันจำนวน 3,500 ชิ้น ซึ่งดำรงอยู่มาตั้งแต่สมัยปี 700 โดยค้นพบที่สแตฟฟอร์ดเชียร์ (Staffordshire) บริเวณตอนกลางของอังกฤษ นี่คือนักโบราณคดีสมัยใหม่ที่ใช้ระเบียบวิธีทางวิทยาศาสตร์ โดยทำการสำรวจและขุดค้นเพื่อค้นหาข้อมูล หาใช้เพื่อค้นหากรรมลับที่ไม่

แล้วเหตุใดโบราณคดีจึงมีความสำคัญ ก็เพราะมันคือวิธีเดียวที่เราจะศึกษาการเปลี่ยนแปลงของสังคมมนุษย์ที่เกิดขึ้นในอดีตอันยาวนานนับร้อยนับพันปี เราเพิ่มเติมรายละเอียดปลีกย่อยที่น่าสนใจลงในหน้าประวัติศาสตร์ที่มีการบันทึกไว้ เช่น สิ่งที่ค้นพบจากกองขยะของโรงงานผลิตชอสในศตวรรษที่ 19 ซึ่งพบขณะขุดค้นพื้นที่ตอนกลางของกรุงลอนดอน อย่างไรก็ตาม งานโบราณคดีส่วนใหญ่มุ่งศึกษาประวัติศาสตร์ของมนุษย์ในยุคก่อนที่จะมีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร หรือที่เรียกว่ายุคก่อนประวัติศาสตร์นั่นเอง นักโบราณคดีเผยให้เห็นภาพอดีตของสังคม

แอฟริกาอันรุ่งเรืองก่อนที่ชาวยุโรปจะเดินทางมาถึง ซึ่งเป็นเรื่องราวที่ไม่มีใครเคยบันทึกไว้ เราค้นคว้าแกะรอยเรื่องราวของผู้คนกลุ่มแรกที่อาศัยอยู่บนหมู่เกาะแปซิฟิกอันห่างไกล และศึกษาการลงหลักปักฐานของชาวอเมริกันกลุ่มแรก และสำหรับบางประเทศอย่างเช่นเคนยา เราได้ขีดเขียนประวัติศาสตร์ของชาติที่ไม่เคยมีบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร โดยอาศัยเครื่องมือชุดค้นหึ่งหลายนี้เอง

เหนือสิ่งอื่นใด งานโบราณคดีได้สร้างความหมายให้กับเราในฐานะมนุษย์ เพราะโบราณคดีทำให้รู้ว่าเรามีบรรพบุรุษร่วมกันที่มาจากแอฟริกา และเผยให้เห็นว่าเราทั้งเหมือนและแตกต่างกันอย่างไรบ้าง เราศึกษาผู้คนในทั่วทุกมุมโลกที่มีความหลากหลายอย่างน่าอัศจรรย์ โบราณคดีก็คือผู้คนนั่นเอง

พัฒนาการของโบราณคดีคือหนึ่งในความสำเร็จอันยิ่งใหญ่ของวิทยาการในศตวรรษที่ 19 และ 20 แรกเริ่มเดิมทีผู้คนเข้าใจว่ามนุษย์เพิ่งอุบัติขึ้นบนโลกใบนี้เมื่อ 6,000 ปีก่อน แต่องค์ความรู้ในปัจจุบันบอกเราว่า ขอบเขตเวลานั้นย้อนไปได้ถึงสมัย 3 ล้านปีก่อน และยังคงขยายออกไปเรื่อยๆ แวดวงวิชาการซึ่งมุ่งศึกษาค้นคว้าอย่างจริงจังจะยังคงสร้างความฮือฮาด้วยการค้นพบทางโบราณคดีอันน่าตื่นเต้นและบ่อยครั้งก็เป็นเรื่องเหนือคาด โบราณคดีปลุกอดีตให้ฟื้นคืนชีพขึ้นมา ไม่ว่าจะเป็นรูปปั้นดินเผาทหารของจีนซึ่งขุดได้ที่พบโดยบังเอิญขณะขุดบ่อน้ำ (บทที่ 31) หมูบ้านโบราณทางภาคตะวันออกเฉียงของอังกฤษที่วอดวายในกองเพลิงเมื่อสมัย 3,000 ปีที่แล้ว แต่ยังคงหลงเหลือหม้อดินเผาบรรจุอาหารที่รอดมาได้จากเปลวเพลิง (บทที่ 40) หรือการค้นพบว่าเมื่อ 2 ล้านปีก่อน มนุษย์บางคนถนัดซ้าย การค้นพบเหล่านี้มักทำให้เลือดสูบฉีดและหัวใจพองโต นักโบราณคดีค้นพบสิ่งใหม่ๆ อยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน

เหล่านักแสดงบนเวทีพร้อมแล้ว ได้เวลาเปิดม่าน ขอเชิญรับชมละครแห่งประวัติศาสตร์ได้แล้ว ณ บัดนี้!